

www.ketab.ir

چاپ مَصَوِّر

پژوهشی در کتاب‌های چاپ سنگی فارسی

نویسنده: اولریش مارزلف

ترجمه: محمدجواد احمدی‌نیا

مدیریت هنری: استودیو مان

چاپ و صحافی: نقطه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۲۰۴-۰۰-۷

چاپ اول: زمستان ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۸۵۰۰۰ تومان

مطالعات هنر قاجار (۱)

۰۹۳۷۳۰۳۴۵۲۴

@maancentre

www.maancentre.com

تمامی حقوق این اثر برای «نشر مان» محفوظ است. تکثیر، انتشار و بازپرسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه چاپی، صوتی، تصویری و انتشار در فضای مجازی، منوط به اجازه کتبی از ناشر است.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

سرشناسه: مارتسولف، اولریش، ۱۹۵۳ - م.
عنوان و نام پدیدآور: چاپ مصور؛ پژوهشی در کتاب‌های چاپ سنگی فارسی /
نویسنده اولریش مارتسولف؛ ترجمه محمد جواد احمدی نیا.
مشخصات نشر: سناری: مان، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری: ۱۷۲ ص.
شابک: ۹۷۸-۹۸۲۰۴۰۰۰۷-۷
موضوع: کتاب‌های چاپ سنگی -- ایران -- تصویرها -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
موضوع: ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق.
موضوع: Iran -- History -- Qajars, 1779 - 1925
شناسه افزوده: احمدی نیا، محمد جواد، ۱۳۵۹ - ، مترجم، گردآورنده
زده‌بندی کنگره: ۲۵۲/۵
زده‌بندی دیویی: ۶۸۶/۲۳۱۵
شماره کتابشناسی ملی: ۷۷۲۶۵۹۶

فهرست

۹	دیباچه / مؤلف
۱۵	مقدمه / مترجم
۱۷	کمان اندازی نمایشی بهرام گورو هنر تصویرگری در کتاب های چاپ سنگی دوره قاجار
۴۷	کتاب های چاپ سنگی فارسی
۷۹	تولید: پروژه فرهنگ جامع کتاب های چاپ سنگی مصور فارسی
۹۵	شاهنامه های چاپی: نسخه های چاپ سنگی حماسه ملی ایرانیان
۱۱۷	تصویرهایی کوچک در حاشیه کتاب چاپ سنگی حیوة الحیوان دمیری
۱۵۳	میرزا علیقلی خویی
۱۶۱	کتاب شناسی آثار اولریش مارزلف در حوزه تاریخ چاپ در ایران
۱۶۷	نمایه

دییاجه

بیش از بیست سال است که بخش قابل توجهی از توان پژوهشی خود را به مطالعه کتاب‌های چاپ سنگی مصور فارسی دوره قاجار و هنرمندان تصویرگر آنها، اختصاص داده‌ام. در روزگاری که داشتم به این کتاب نگاه می‌کردم، بازیل رابینسون، از بزرگان تاریخ هنر قاجار، هنوز در قید حیات بودند.

ایشان در ۲۱ دسامبر ۲۰۱۲، در سن ۹۳ سالگی، بدرود زندگی گفتند. او بود که کشف کرد کتاب‌های چاپ سنگی مصور فارسی دوره قاجار مستحق یک بررسی جدی هستند و با سخاوت تمام مراد نخستین مراحل پژوهشی ام را هنمایی و یاری رساند. با شغف به یاد دارم هنگام دیدار او در منزل ساده‌اش در لندن، گریه او با آرامشی خاص بر صفحات باز نسخه شخصی اسکندرنامه (۴-۱۲۷۳ق)، تصویرگران: میرزا حسن و میرزا سیف‌الله) وی در حال استراحت بود.

رابینسون با درک عمیقی که از این حوزه داشت، میرزا علیقلی خوبی را در سال

۱۹۷۹ به عنوان هنرمندی شگفت‌آور معرفی کرد و علاقه اولیه من، تکمیل یافته‌های ایشان بود.

در حالی که رایینسون تنها به منابع کتابخانه بریتانیا تکیه داشت (که قطعاً جامع اما کامل نیستند)، به یافتن آثار بیشتری از تصویرگری‌های میرزا علیقلی خویی در کتابخانه‌های ایران و جهان مبادرت کردم.

اولین مقاله علمی من در این زمینه در سال ۱۹۹۷ منتشر شد و بستری را برای تحقیقات گسترده‌ای فراهم آورد که تا به امروز ادامه دارد و در صورتی به اتمام خواهد رسید که تمامی منابع در کتابخانه‌های دنیا و مجموعه‌های خصوصی در ایران، فهرست شده و در دسترس قرار گیرند.

با الهام از کار رایینسون، در برخی از آثارم به این هنرمند توجه بیشتری کردم، که اوج آن نوشتن مدخلی در *دایرةالمعارف ایرانیکا* به سال ۲۰۱۵ بود که ترجمه فارسی آن در مجموعه مقالات حاضر گنجانده شده است.

دومین مقاله من در این حوزه، که ترجمه آن نیز در این کتاب آمده، در سال ۱۹۹۹ در ویژه‌نامه‌ای که برای پروفیسور کلیفورد ادموند باسورث منتشر شده بود، به چاپ رسید. کسی که بسیار سپاسگزار او هستم به خاطر کمکی که به من کرد تا بتوانم به منابع ادبیات عامیانه فارسی در کتابخانه مرحوم پروفیسور لارنس پُل الِول ساتن دسترسی پیدا کنم.

در این مقاله به بازنمایی‌های چاپ سنگی یکی از مشهورترین مجالس هنر ایرانی پرداخته شده است. تصویر کمان‌اندازی تماشایی بهرام گور که به طور مرتب در نسخه‌های چاپ سنگی شاهنامه فردوسی و خمسه نظامی آمده است.

پژوهش جامع من با نام *تصویرسازی داستانی در کتاب‌های چاپ سنگی فارسی*، که در سال ۲۰۰۱ منتشر شد و در سال ۱۳۹۰ نیز ترجمه فارسی آن در اختیار مخاطبان

ایرانی قرار گرفت، شمار زیادی مقاله را به دنبال داشت که در کتاب پیش رو ترجمه برخی از آنها تدارک دیده شده است.

نمایشگاهی که در سال ۲۰۰۱ در شهر بامبرگ آلمان برای کتاب‌های کهن خاورمیانه برگزار شد، این فرصت را به من داد تا بتوانم تعداد محدودی از کتاب‌های چاپ سنگی مصور فارسی را با ذکر جزئیات ارائه نمایم، و نمایشگاهی با عنوان «هزارسال شاهنامه فردوسی» در موزه اسلامی برلین به سال ۲۰۱۲، که منجر به نوشتن مقاله «شاهنامه‌های چاپی: نسخه‌های چاپ سنگی حماسه ملی ایرانیان» شد. البته پیش تر در سال ۱۳۸۴، کتاب *آلبوم شاهنامه* را همراه با محمد هادی محمدی، پژوهشگر ادبیات کودکان، منتشر کرده بودم.

دو مقاله باقیمانده از مجموعه حاضر، تا حدودی ماهیتی متفاوت دارند. مقاله «تصویرهایی کوچک در حاشیه کتاب چاپ سنگی *حیوة الحیوان* دمیری (۱۲۵۸ق)» به «نگاره‌های حاشیه‌ای» می‌پردازد، یعنی تصویرهای کوچک حیوانات و صحنه‌های مربوط به آن در حاشیه‌های متن. نسخه مورد نظر احتمالاً نخستین دایرة المعارف مصور انتشار یافته در ایران است و به خاطر همین گسترده تصویر و متن، شایسته توجه ویژه است.

پس از کتابی که به سال ۲۰۰۱ منتشر کردم، به سرعت قصد داشتم یک برنامه تحقیقاتی جامع با عنوان «پروژه فرهنگ جامع کتاب‌های چاپ سنگی مصور فارسی» را طراحی کنم که با هدف ارزیابی کامل کتاب‌های مصور چاپ سنگی فارسی محفوظ در کتابخانه‌های سراسر جهان انجام شود.

متأسفانه این پروژه هنوز تحقق نیافت، ارزیابی‌ای که قرار بود اطلاعات این کتاب‌ها در یک پایگاه اینترنتی قرار داده شود و علاوه بر آن به عنوان نقطه آغازی برای مطالعات نمادشناسی ایرانی و اسلامی نیز باشد.